
Janko Prunk

Krščansko-socialni pogled na francosko revolucijo med njeno stoto in stopetdeseto obletnico 1889-1939

Krščansko socialno gibanje je v petdesetih letih v obdobjih med Mahničem in drugo svetovno vojno ali med Mahničem in Kocbekom močno opredeljevalo ideološko in politično sceno na Slovenskem. Zato je seveda zanimivo in pomembno, kako je gledalo na takšen zgodovinski dogodek, kakršen je bila francoska revolucija, ki je veljala po liberalnem in socialističnem izročilu še v prvi polovici 20. stoletja za začetek politične demokracije, svobode in družbene emancipacije.

Krščansko-socialni tabor je dokaj malo pisal o francoski revoluciji, kar je do neke mere razumljivo. Pod vplivom evropske krščansko-socialne ideologije, ki ji je nekako sledil, je slovenski krščanski tabor francosko revolucijo odklanjal ali vsaj zelo kritično ocenjeval.

V svojem intenzivnem petdesetletnem idejnem in političnem razvoju, ko je prešel od stališča o božjem legitimističnem izvoru oblasti do stališča o narodni suverenosti (ta sprememba se je zgodila v slovenskem krščansko-socialnem gibanju med 1. svetovno vojno), so se modificirali tudi njegovi pogledi na francosko revolucijo. Toda ob vseh modifikacijah ostaja ocena francoske revolucije pri vseh smereh slovenskega krščansko-socialnega gibanja, od skrajne leve do avtoritarne desnice, tudi še v letu 1939 kritična in odklonilna.

Ob stoti obletnici francoske revolucije je takrat mlado, nastajajoče krščansko-socialno gibanje o njej spregovorilo v Slovincu v daljšem podlistku z naslovom *Pred sto leti*.¹ Podlistek, ki ima kakšnih petnajst nadaljevanj, ni podpisan in je verjetno uredniški. Torej je moč oceniti, da se je z njim strinjal glavni urednik Slovencea dr. Ignac Žitnik, tedaj eden od mlade krščansko-socialne garde. Podlistek prinaša precej obsežno, v poljudnem slogu napisano podobo dogajanja v francoski revoluciji od 1789 do Napoleona. Jezikovni stil je za čuda starinski, mnogo bolj kot je tedaj bil jezik v Slovincu. Morda bo kakšnemu analitiku ta podatek lahko kaj več povedal, kakor je meni.

V članku se poleg opisa dogajanja gnete jasnih decidnih sodb o francoski revoluciji, ki ji dajejo očitno negativno oceno. Naj jih navedem samo nekaj: "Spomlad leta 1789 zapisana je v zgodovini francoske države s silnimi črtami. Tedaj je bil namreč pričetek velike francoske revolucije, tistega groznega prevrata v življenju cele Evrope, kakoršnega človeštvo ne pomni ne prej in ne kasneje. Le-ta prevrat je povsem podoben nevihti, kadar potoki in reke zapustivši odkazane

---

¹ Slovenec, VII, 11. 7.-9. 8. 1889, št. 156-181.

jim struge, uničujejo bogato polje, podirajo poslopja, pobirajo premoženje (...) in sploh v nič devajo vse, kar sta pridobila človeški um in neumorna pridnost z velikim trudom v teku več stoletij. Ta nevihta pa ni razsajala le po francoski deželi, temveč se je tudi na sosednje dežele raztegnila in po celi Evropi poznal se je zanjo krvav sled večinoma po nedolžnem prelite krvi."²

Nato pove, da je na Slovenskem veliko ljudi, ki poveličujejo in hvalijo revolucionarno dogajanje in v "svoji kratkovidnosti ne morejo nič več prav ločiti vzroka od učinka... Dan na dan Vam ti ljudje deloma vedoma, mnogi pa tudi nevedoč razširjajo pogubljiva liberalna načela, hladnokrvno gledajo, kako se narodu leto za letom uničuje najlepši dar, kar ga je verni Slovenec od svoje matere prejel - dar svete vere mislim, - kako se širijo zlasti med delavskim stanom nezmislne ideje o budalosti, ki se ji enakost - ali, če hočete pobratimstvo vseh ljudi - pravi. (...) Prav take, kakor dandanes, bile so okoliščine pred izbruhom francoske revolucije."³

V enem prvih nadaljevanj je tudi opis prostozidarjev, ki da so bili začetniki vsega zla: "Bili so ljudje na svetu, ki noč in dan niso na drugo mislili, kakor kako bi vero in prestole izpodkopali in ti ljudje so imeli mej seboj geslo, po katerem se še dandanes ravnaajo: *da na svetu ne bo popolnoma dobro, dokler ne bodo poslednjega vladarja s črevesom poslednjega duhovnika na altar obesili!* Ti ljudje s tako groznim naukom imenovali so se '*frajmavrerji*' ali '*prostozidarji*'. Jako vestni hlapci prostozidarjev pa so vede ali nevede *liberalci* vsi od konca do kraja, ker vsak po svoje framasonске nauke med narodom razširjajo. Ti prostozidarji so konec minulega stoletja posebno po Francoskem noč in dan po krtovo delali, da spravijo duhovščino in vero ob veljavo."⁴

Podlistek opisuje nato v tem duhu razvoj dogajanja od proglasitve Narodne skupščine junija 1789, napada na Bastillio 14. julija, razglasitev Deklaracije o pravicah človeka in državljana, do privedbe kralja iz Verseillesa v Pariz. Opisuje delovanje zakonodaje skupščine in opisuje posamezne struje in posameznike v njej. Govori o narodnem konventu, oriše v grozljivih tonih jakobince in njihovo radikalno krilo sansculote - brezhlachnike, znaša se ob usmrtitvi kralja in kraljice ter zadovoljno opiše, kako je zaslužna kazen v času jakobinskega terorja doletela njegove začetnike, Robespiera in njegovo skupino, in čisto na kratko zaključuje, da je moral priti na oblast Napoleon, s katerim je imel svoje dni mnogo opraviti tudi Slovenec.⁵

Ob stodeseti obletnici revolucije 1899 v slovenskem katoliškem časopisju nisem našel kakšnih zapisov in komentarjev, ki bi govorili o njej. Pač pa je Slovenec poln ostrih obračunavanj z liberalizmom in Slovenskim narodom ter jima prerokuje skorajšnji propad. Liberalizmu, otroku francoske revolucije, očita, da

² Slovenec, XVII, 11.7. 1889, 156.

³ Prav tam.

⁴ Slovenec, XVII, 15.7. 1889, št. 159, 16. 7. 1889, št. 160.

⁵ Slovenec, XVII, 19. 7.-9. 8. 1889, št. 163-181. Na koncu feljtona je opomba, da je vse skupaj napisano na osnovi besedila Petra Macherla, Kurzgefasste Geschichte Österreichs für das Volk, Graz 1888.

je pospešil individualizem, cinični ateizem in "zatiranje malih slabih narodov po močnejših." Gospodarskemu liberalizmu pa očita uničenje tisoče kmetov in obrtnikov.⁶

V enem od člankov 7. avgusta 1899 Slovenec ostro napada in kritizira Jana Husa, ki ga je Slovenski narod povzdignil na piedestal borca za narodno svobodo in svobodo misli.⁷

Toda krščansko-socialno gibanje ima ravno v tem času izredno pomembno in zanimivo oceno francoske revolucije. Ta ocena je zapisana v morda najpomembnejšem krščansko-socialnem publicističnem delu - v Socializmu J.E. Kreka (napisanem v tem času, izdanem leta 1901).

Krek v svojem Socializmu eno poglavje namenja tudi socializmu v času francoske revolucije. V poglavju Socialistični pisatelji pred francosko revolucijo najprej precej izčrpno oriše poglede J.J. Rousseauja. Naj navedem samo zaključno Krekovo oceno o Rousseauju: Takole se glasi: "Reči smemo, da jasneje in določneje pripravlja Rousseau prekucijo nego Voltaire in pa drugi sicer bolj umazani bolj podli in v bogotajstvu in zaničevanju vsake oblasti bolj propadli francoski pisatelji druge polovice 18. veka. Rousseaujeva opisana družboslovna knjiga (Contract social) naravnost taji izvor vsake oblasti od Boga, ponižujoč vladarstvo in v bleščeči obliki povzdiguje ljudsko oblast. Če povzamemo še načelo drugih Rousseaujevih spisov, zlasti njegov boj proti zasebnemu lastništvu in jih spravimo v soglasje z njegovim naukom v absolutni enakosti vseh ljudi in o absolutni svobodi, imamo pred seboj pravcatega socialno-demokratskega teoretika. Ni čudno, da se je imenovala Rousseau-ova 'družbena pogodba' EVANGELIJ DEMOKRACIJE. Ni čudo, da sta se kroloka Saint Just in Robespierre ob vsaki priliki sklicevala nanj in tako zagovarjala svoje ostudno počenjanje. Ob francoski revoluciji prelita kri preklinja Rousseaua. (...)"⁸

Ob orisu socialistične ideje in prizadevanj v času revolucije poda Krek tudi kratek pregled in oznako vseh revolucionarnih struj ter njihovih dejanj od žirondistov, jakobincev do sansculotov.

Naj iz tega njegovega zelo ilustrativnega in zanimivega orisa citiram samo dve oceni: o žirondistih in o jakobinski diktaturi:

"Žirondisti bi se najložje primerjali s sedanjimi liberalci. Večinoma so bili premožni ljudje, ki so na vsa usta proglašali svobodo, enakost, bratstvo, zraven pa skrivali in branili svoje zaklade. Francoska revolucija je ob svojem početku izrekla, da je zasebna last sveta, in žirondisti so se v celem obsegu držali tega načela. Samo po sebi je razvidno, da se ob prekucijskem času ljudstvo ni moglo toliko brzdati, da v tem oziru ne bi prestopilo zakonitih mej."⁹ (...)

"Jakobinci so hoteli s tem, da pobijejo bogatine, ki se jim sami ne vdade in razdale premoženje med ljudstvo, istinito tudi v lastnini izenačiti ljudi, toda

⁶ Slovenec, XXVII, 22.7. 1899, št. 166.

⁷ Slovenec, XXVII, 7.8. 1899, št. 179.

⁸ Janez Ev. Krek: Socializem. 2. izdaja, Ljubljana 1923, str. 262-263.

⁹ Krek, Socializem, str. 265-266.

enaka razdelitev vsega premoženja ne razdira pojma zasebne lastnine in je popolnoma različna od komunizma. Jakobinci so bili pač demokratije, toda ne komunisti.

Že ob jakobinskem času so se pojavile komunistične ideje. Njihovi zastopniki so bili najstarejši revolucionarji, ki so se imenovali sansculotje - kratkohláčniki. V jakobinskem klubu so hoteli prodreti s komunističnimi načeli proti Robespieru, toda ni šlo."¹⁰

In nazadnje še dobra zadeta sistematizacija revolucionarnih stanj:

"Žirondisti, jakobinci, sansculotje - struje: liberalna, demokratična in komunistična v francoski revoluciji, ki pomenjajo tri različna družbena načela."¹¹

Na koncu svojega orisa¹² govori Krek podrobno še o Saint-Justu in njegovih "republikanskih institucijah", poskusih vpeljave novega pravnega reda.

Iz povedanega se vidi, da je bil Krek v času pisanja Socializma še popolnoma v orbiti tradicionalne krščansko-socialne doktrine.

Premik v smeri resnične demokracije, ki priznava načelo narodne suverenosti, je pri njem moč ugotoviti šele v zadnjem letu življenja.

Kot pripadnika krščansko-socialnega tabora ga torej francoska revolucija ni zanimala ali inspirirala in tako pri njem v naslednjih letih nimamo posebnih spisov o njej. Tudi vsa ostala krščansko-socialna publicistika kaže precejšnjo skromnost oziroma nezanimanje za vprašanja francoske revolucije.

Le ob posebno pomembnih političnih in idejnih dogodkih v Franciji, zlasti tistih, ki se tičejo položaja francoskih katoličanov, spregovorijo tudi v slovenskem krščansko-socialnem taboru. Takšen dogodek, ki ga slovenski katoličani komentirajo v letih 1905-1906, je ločitev cerkve od države, ki jo je v Franciji izvedla radikalna vlada l. 1905.

Slovenec je konec leta objavil parotic s kritično distanco do te ločitve in zlasti do njenih implikacij, to je do laične šole in ločitve zakonske zveze.

V novoletnem uvodniku 30. decembra 1905 Slovenec poda oris mednarodnega razvoja v preteklem letu in za Francijo zapiše sledeče:

"Francozi so nesposobni zdaj za veliko mednarodno politično akcijo, dokler so doma tako razdvojeni. Brezvestna francoska gonja proti cerkvi je še bolj oslabila to državo, ki ne more nikdar priti do notranjega miru. Verolomno je jakobinski blok ločil cerkev od države po imenu, v resnici pa je cerkev oropal ter jo vrgel framasonom v pesti kot brezbrambno žrtev. A to brutalno nasilstvo vzbuja katoličane, da začno misliti na lastno organizacijo, ter da se z združeno silo upro močem temine, ki razdirajo krščanstvo in njegove ustanove."¹³

V januarski številki Katoliškega Obzornika za leto 1906 pa je dr. Aleš Ušeničnik napisal obsežno in ostro polemično razpravo o svobodnem zakonu in svobodni šoli. Odklanjanje francoskega liberalizma, framasonstva, sekularnega duha

¹⁰ Krek, Socializem, str. 266-267.

¹¹ Krek, Socializem, str. 267.

¹² Krek, Socializem, str. 267-270.

¹³ Slovenec, XXXIII, 30.12. 1905, št. 297.

francoske revolucije je slovenskim katoličanom dobro služilo v njihovem idejnem in političnem boju z domačimi liberalci.¹⁴

V jesenski številki Katoliškega Obzornika leta 1906 najdemo uredniški zapis o posledicah ločitve cerkve od države v Braziliji, kjer se po uvedbi leta 1890 kot posledico opaža upad šolstva in npravnega življenja.¹⁵

Ob stopetindvajseti obletnici revolucije, leta 1914, v katoliški publicistiki ni posebnih zapisov. Na dnevnem redu so bila takrat druga pomembna vprašanja.

V krščansko-socialnem časopisu v času po prvi vojni nisem našel posebnih člankov o francoski revoluciji. Zanje se ne zanimajo niti krščanski socialisti, niti na krščansko-socialni desnici. Prvi pomemben povod, da slovenski katoličani zopet nekaj rečejo o francoski revoluciji, je postavitve spomenika Ilirskim provincam in Napoleonu jeseni 1929.

Ob tej akciji, ki jo vodijo predvsem slovenski liberalci - frankofili, je katoliški tabor zelo zadržan. Od vsega katoliškega časopisja postavitve spomenika komentira edino Ilustrirani Slovenec.¹⁶ V tem njegovem komentarju prevladuje fotografija. V krajšem zapisu je dokaj prijazna in pozitivna ocena francoske vlade v času Ilirskih provinc, kar je bilo tedaj prevladujoče mnenje slovenske historiografije.

Ob stopetdeseti obletnici francoske revolucije 1939 je bil slovenski katoliški oziroma krščansko-socialni tabor idejno in politično globoko razcepljen v tri struje.

Prva najmočnejša okoli vodstva SLS, ki ji pripada tudi še vedno uradni ideolog dr. Aleš Ušeničnik, ne komentira stopetdesete obletnice. V Času, uradni znanstveni reviji krščansko-socialnega gibanja, ni nobenega članka o tem dogodku.

Slovenec pa je 18. julija prinesel izčrpen uvodnik, podpisan z inicialkami Č.Ž.

Ocena revolucije je v glavnem odklonilna, npr.: "Ne glede na različnost zgodovinskega tolmačenja in duhovno-političnega vrednotenja francoske revolucije že sam *relativno* francoski značaj in posledice francoske revolucije svarijo pred pretiranim posploševanjem njenega pomena. Sicer je res, da je liberalizem - poleg antiklerikalizma najbolj zakoniti otrok francoske revolucije - prestopil okvir francoskih političnih meja in razgibal v neki meri ves ožjeevropski kulturni krog razen Anglije. Toda (...) evropski narodi (so) po svoje sprejeli ta francoski duhovni val (...) S tem pa je tudi v veliki meri splahnela njegova 'revolucionarna' neposrednost in ostrina. Poleg tega si je individualistični liberalizem šele pozno izsekjal pot v politične oblike izven Francije in je bil kmalu obglavljen: leta 1882, ko je Bismark čital v nemškem državnem zboru Viljemovo poslanico o načelni uredbi državnega socialnega skrbstva in socialne politike. Ta dan je bil rojen tip predvojne in deloma še povojne polliberalne 'socialne države', ki je v novodobni politični zgodovini Evrope nadomestila individualistično liberalno državo."¹⁷

¹⁴ Katoliški obzornik X, 1906, str. 117-132.

¹⁵ Katoliški obzornik X, 1906, str. 307-309.

¹⁶ Ilustrirani Slovenec, V, 12. 10. 1929, št. 41.

¹⁷ Slovenec, XVII, 18. 7. 1939, št. 161.

Iz vsega tega in nadaljnega pisanja v tem uvodniku se razkriva sum, da inicialke v podpisu Č.Ž. morda pomenijo Cirila Žebota, mladega ideologa in voditelja avtoritarne desnice v katoliškem taboru.

Predstavniki tretje struje v katoliškem taboru, Edvard Kocbek, sicer ni napisal direktnega članka o francoski revoluciji, pač pa članek o sodobni Franciji, o njeni politiki in duhovni strukturi. Iz tega članka v Dejanju lahko indirektno razberemo tudi stališča krščansko-socialističnega personalista do individualističnega in liberalističnega duha francoske revolucije. Naj to njegovo, v bistvu odklonilno, stališče ilustriramo s par citati:

“Predvsem je treba vedeti, da je zgodovinska oblika francoskega duha pogojena po racionalizmu. Večina francoskih mislecev in tvorcev francoske usode je živela in mislila iz univerzalne kulturne ideje. Posebnost Francozov je, da že od nekdaj postavljajo težišče življenja v mišljenje, ne pa v sproščujoče delovanje. (...) Zato so zajemali človeka predvsem v logične kategorije. Življenje, ki si je med vsemi narodi izbralo Francoze za nosilce napredka, je začelo počasi zastajati v tesnih okvirih, razumske oblike in življenjske navade so se začele zoperstavljeni neizčrpnemu, večno živemu duhu človeka in njegovim vedno novim zahtevam (...) Vedno večja organizacija človekovih področij je govorila, da je zaupanje v življenje postalo vedno bolj posredno, da se je začelo spreminjati celo v nezaupanje.”¹⁸

“Francija se mora spremeniti moralno, gospodarsko, politično; dopolniti mora svojo racionalno miselnost, zavreči svoje individualistično čustvo, uničiti svoje meščanske navade. To pa bo mogla le tedaj, ko bo zopet našla svoje francosko poslanstvo, svojo mistiko, kakor pravijo, tisto pravilno življenjsko drznost, s katero bo potrdila svojo junaško preteklost (...) Vsem, ki nas prevzemajo mešani občutki, ko občudujemo francosko kulturo in se istočasno zavedamo njenega sodobnega političnega fatalizma, je do tega, da Francija čimprej zbere svoje sile. (...)”¹⁹ Zelo odklonilno stališče do francoske revolucije in do liberalizma (saj mu je omogočila prodor na političnem polju) najdemo v članku dr. Josipa Hohnjeca Edinost in stranpota v prvem letniku Revije Katoliške akcije l. 1940. Takole zapiše: “Bistvo teoretičnega in praktičnega liberalizma je borba svobode zoper avtoriteto... Historični vznik liberalizma je oni zli duh, ki je govoril iz kače katera je prvima človekoma sugerirala, naj se upreta božji volji in avtoriteti; s tem bosta dosegla svojo svobodo in srečo. S protestantovsko reformacijo, ki se je začela l. 1517, je izvršil pravo revolucijo na versko-cerkvenem področju. Dvesto let kasneje (l. 1717) je z ustanovitvijo framasonске lože prevzelo framasonstvo prvobornost liberalizma in ga ima še danes. Velika francoska revolucija l. 1789, čigar 150 letnico je letos vesoljni liberalizem strumno in šumno obhajal, pomenja prodor liberalnih idej na področje politike. Preludij za to je zlasti oskrbel Rousseau (...), ki je učil popolno dobrost človeške narave in najvišjo oblast ljudstva, ki daje s svojo voljo zakonom vso moč; kar hoče ljudstvo, je zakon,

¹⁸ Dejanje, II, 1939, št. 3, str. 121.

¹⁹ Prav tam, str. 43-44.

čprav je v nasprotju z božjimi zakoni. Anglež Adam Smith (...) je prenesel liberalizem na gospodarstvo.²⁰

Janko Prunk

DIE CHRISTLICH-SOZIALE BETRACHTUNG AUF DIE FRANZÖSISCHE REVOLUTION
ZWISCHEN IHREM HUNDERTSTEN UND HUNDERTFÜNFZIGSTEN JUBILÄUM 1889-1939

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das christlich-soziale Lager, das in der Zeit des Antritts von Mahnič und des zweiten Weltkrieges stark die politischen Verhältnisse auf slowenischem Boden bestimmte, befaßte sich sehr wenig mit der französischen Revolution, das unter dem Einfluß der christlich-sozialen Ideologie diese als solche ablehnte, bzw. sie sehr kritisch bewertete. Zum hundertsten Jubiläum der französischen Revolution hat die damalige junge slowenische christlich-soziale Bewegung in ihrer Entstehungsphase zum ersten Mal in einem längeren Feuilleton darüber umfangreich geschrieben, das im katholischen Blatt "Slovenec" (Slowene) im Juli und August 1889 erschienen ist. Das Feuilleton "Vor hundert Jahren" hat die französische Revolution als ein negatives Phänomen in der europäischen Geschichte verurteilt. Es bewirkte die Verbreitung negativer liberaler, wirtschaftlicher, gesellschaftlicher und politischer Grundsätze, worauf zehn Jahre später - als er seine bekannte Arbeit "Der Sozialismus" verfaßte - noch besonders auch der Begründer des slowenischen christlichen Sozialtums, J.E. Krek, aufmerksam machte. Solche Bewertungen betonte die christlich-soziale Publizistik auch in den nächsten Jahren. Dies zeigte sich am deutlichsten im Jahre 1939, zum hundertfünfzigsten Jubiläum der französischen Revolution, als bei allen Richtungen der slowenischen christlich-sozialen Bewegung, von der äußersten Linken bis zur autoritären Rechten, die Betrachtung auf die französische Revolution noch weiterhin kritisch und ablehnend blieb.

---

²⁰ Revija Katoliške akcije, I, 1940, št. 1, str. 43-44.